

Fermentirani mliječni proizvodi

Fermentacija

Fermentacija

- Zajednička karakteristika fermentiranih mlijeka:

Razgradnja laktoze u mliječnu kiselinu

Fermentacija

- Fermentacija nije jednostavna reakcija i zato nije uvijek predvidiva
- Produkti dobiveni fermentacijom ostaju u proizvodu i utječu na prirodu samog proizvoda

Fermentacija

- Metabolički produkti nastali djelovanjem BMK služe kao izvor E drugim BMK.
Visoka koncentracija određenog produkta nastalog fermentacijom postaje letalna za određene sojeve BMK.

Fermentirana mlijeka

- **Fermentirana mlijeka:**
BMK, kvasci, plijesni / kombinacije,
fermentiraju laktozu u mliječnu kiselinu
= reski svježiji okus proizvoda
- **Ostale metaboličke supstance <**
mliječne kiseline= identitet proizvoda

Fermentirana mlijeka– podjela (vrsta fermentacije)

- I. Fermentirana mlijeka:
mliječna fermentacija
  - a) mezofilna kultura: vrhnje, kiselo mlijeko, ymer (koncentrirano ferm. mlijeko-Danska)
  - b) termofilna kultura: jogurt, leban*, zabadi*
  - c) terapijska kultura: bifido, acidofil, AB kultura, bioaktiv, vivis

Fermentirana mlijeka– podjela (vrsta fermentacije)

Fermentirana mlijeka:

- II. Kvasci + mliječna fermentacija: kefir, kumis
- III. Plijesni + mliječna fermentacija: viili (*Geotrichum candidum*-Finska)

Vrste fermentacija

- **Metabolizam laktoze -stvaranje mliječne kiseline**
- **Metabolizam citrata**
- **Metabolizam proteina**

- **Alkoholna fermentacija**

Fermentacija

Stvaranje mliječne kiseline

Fermentacija

- Homofermentativna fermentacija:
70-90% mliječna kiseline.
- Heterofermentativna fermentacija:
50% mliječne kiseline + octena
+CO₂+etanol

Fermentacija

- Temperatura:

25-30°C mezofilne BMK < mliječne kiseline

40-44°C termofilne BMK > mliječne kiseline

Fermentacija

Biokemijski

Laktoza → mliječna kiselina

Glikolitičkim i fosfoketolaznim putem

Stvaranje mliječne kiseline

Homofermentativne BMK

Metabolizam laktoze

- *Lactococcus* spp. + neki sojevi
Lb. acidophilus ≠ BMK
≠ istovremeni katabolizam glukoze i galaktoze

Metabolizam laktoze

- Laktoza se u bakterijsku stanicu transportira kao laktoza-P: fosfoenolpiruvat (PEP)- ovisnim fosfotransveraznim sustavom (PTS) (PEP:PTS)

Metabolizam laktoze

citoplazma bakterijske stanice:

Laktoza - 6P $\rightarrow$ P- β -D-galaktozidaza $\leftarrow$

galaktoza -6P + glukoza

(istovremena hidroliza)

Tagatozni i MBP put

- Tagatozni put
- Galatoza -6P
- Galaktoza -6P → tagatoza 6-P (+ATP) → tagatoza 1,6 DP → dihidroksi aceton P ↔ gliceraldehid

Embden-Meyerhof-Parnas put (glikolitički put)

Embden-Meyerhof-Parnas- (glikolitički put)

Glukoza → **glukoza -6P** →
fruktoza-6P → **fruktoza 1,6 P** →
gliceraldehid ↔ **dihidroksiaceton -P**
2 trioza 3P → **2 piruvat (anaerobni uvjeti)**
↓
→ **mliječna kiselina**

piruvat- toksičan za bakterijsku stanicu

Metabolizam laktoze

- Neki sojevi *Lactococcus lactis* imaju sposobnost defosforilacije galaktoze -6P

stanica

galaktoza (ne metabolizirana)

Metabolizam laktoze

- laktoza-permeazni sustav - BMK:
citoplazma bakterijske stanice

laktoza $\rightarrow$ β -galaktozidaza $\leftarrow$

glukoza

+

galaktoza

Embden-Meyerhof-Parnas put / izlazi iz
stanice

Metabolizam laktoze

- *S. thermophilus* i *Lb. acidophilus*:
- razgrađuju galaktozu kada je potrošena sva količina glukoze (Leloir put)
- *S. thermophilus*,
Lb. delbruecki subsp. bulgaricus = ne rastu kada je samo galaktoza prisutna u mediju

Leloir put

- Leloir put hidrolize galaktoze:

galaktoza → galaktoza -1P →

glukoza -1P → **glukoza-6P**

Embden-Meyehof-Parnas (put)

Metabolizam laktoze

Rodovi:

***Lactococcus*, *Streptococcus*, većina
Lactobacillus spp. i *Pediococcus***

= homofermentativne BMK

Metabolizam laktoze

- Homofermentativne BMK:
  - a) 70-90% mliječna kiselina
  - b) mala količina aromatskih tvari: diacetil, acetoin, acetaldehid, etanol, octena, maslačna, propionska, mravlja

Stvaranje mliječne kiseline

Heterofermentativne BMK

Metabolizam laktoze

- Karakteristika:
- laktoza- permeaza (stanicu)
- glukoza se razgrađuje pentozna-fosfatnim putem (fosfoketolazni put) prije MBP-puta

Metabolizam laktoze

- Fosfoketolazni put:

Glukoza $\rightarrow$ 6-P-glukonat $\rightarrow$ ribuloza 5-P $\rightarrow$
ksiluloza P + CO₂

Ksiluloza-5P $\rightarrow$ fosfoketolaza $\leftarrow$ trioza 3P +
acetil P--acetat

Trioza 3P $\rightarrow$ piruvat

Piruvat $\rightarrow$ mlična kiselina

Acetil P $\rightarrow$ etanol

Metabolizam laktoze

- *Bifidobacterium*
- Glukoza → glukoza -6P →
fruktoza -6P →
trioza-P → gliceraldehid → piruvat → mliječna
kiselina

↓
octena kiselina

Metabolizam laktoze

- Heterofermentativne BMK:
  - 1) jednake ekvimolarne količine CO₂, laktata i acetata (koristeći 6-P-glukonat ciklus/ *Lactobacillus*)
  - 2) acetat i laktat (bez CO₂) u molarnim odnosima 3:2 koristeći fruktoza-6-P ciklus ili bifido ciklus/*Bifidobacterium*

Mliječna kiselina

- a) isključivo L(+) laktat
- b) isključivo D (-) laktat
- c) približno iste količine L(+) i D(-) laktata
- d) veliku količinu jedne i malu ali mjerljivu količinu druge kiseline (laktata)

Mliječna kiselina

- Oblik laktata ovisi:
- a) prisutnosti specifične **NAD⁺ ovisne laktat- dehidrogenaze (nLDH)** i njenoj aktivnosti
- b) dva oblika- dva enzima D-nLDH i L-nLDH

Mliječna kiselina

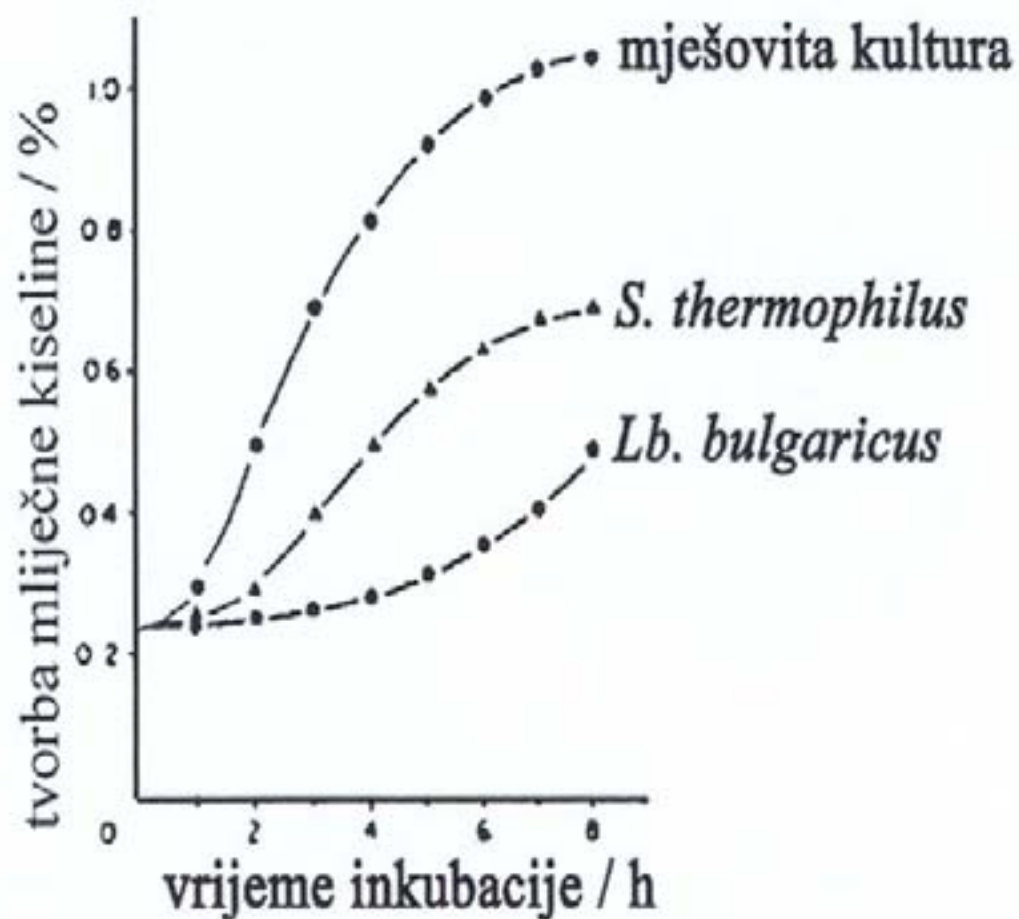
- Enzim **recemaza** → L u D-laktat (nekoliko vrsta BMK)
- L- laktat aktivira recemazu = postojanje L i D laktata
- Općenito: L –laktat- rana faza rasta, a D- laktat u stacionarnoj fazi rasta
- Koncentracija piruvata i pH sredine djeluju na aktivnost laktat- dehidrogenaze i na odnos izomera u različitim fazama rasta.

Mliječne kiseline

- Mliječna kiselina:
- 10-50°C
- Bez mirisa, bezbojna blago viskozna tekućina
- Pikantan, reski okus

Mliječna kiselina

- Mliječna kiselina gruša kazein pH 4,6
= gel struktura – fermentirana mlijeka
- Mliječna kiselina + enzim- pH >5-
parakazeinska gruševina - sir

**NASTAJANJE MLIJEČNE KISELINE U MLIJEKU (40°C) UZ DODATAK 2% INOKULUMA
POJEDINAČNIH BAKTERIJA I JOGURTNE KULTURE**

KARAKTERISTIKE TERMOFILNE KULTURE BMK

Termofilne bakterije	Optimalni rast	Tip vrenja	Mliječna kiselina	Proteolitički enzimi	Potiče tvorbu
<i>Streptococcus thermophilus</i>	40-45 °C	homofermentativni	0,6-1,0%	+	laktata (L+) (tvori aromu)
<i>Lactobacillus delbrueckii ssp. bulgaricus</i>	40-50 °C	homofermentativni	1,5-2,0%	+	laktata (D-)

KARAKTERISTIKE MEZOFILNE KULTURE BMK

Mezofilne bakterije	Optimalni rast	Tip vrenja	Mliječna kiselina	Vrenje citrata	Potiče tvorbu
<i>Lactococcus lactis</i> subsp. <i>lactis</i>	oko 30 °C	homofermentativni	L(+) 0,5-0,8%	+/-	kiselina (+ sluzave tvari)
<i>Lactococcus lactis</i> subsp. <i>cremoris</i>	25-30 °C	homofermentativni	L(+) 0,5-0,8%	-	kiselina (+ sluzave tvari)
<i>Lactococcus lactis</i> subsp. <i>diacetylactis</i>	oko 30 °C	homofermentativni	L(+) 0,3-0,6%	+	kiselina + tvari arome, CO ₂
<i>Leuconostoc</i> spp.	20-25 °C	heterofermentativni	D (-) 0,1-0,2%	+	tvari arome, CO ₂

Metabolizam citrata- BMK

Lc.lactis subsp.*lactis* biovar diacetylactis

Leuconostoc spp.:

Citrat permeaza → stanica

Citrat ← citrat liaza → oksalacetat + acetat
oksalacetat + CO₂ → piruvat + CO₂

↓
α acetolaktat + CO₂ (ne enzimatska reakcija)

↓

diacetil + acetoin + 2,3 butilenglikol, octena kiselina (Krebsov ciklus)

- Piruvat se u stanici razgrađuje u prisutnosti Mg⁺² i Na⁺² i tiaminpirofosfat

stanica se rješava piruvata

Metabolizam citrata- BMK

- diacetil -male koncentracije- aroma
- acetoin, 2,3 butilenglikol, octena kiselina
>koncentracije od diacetila- ne utječu na aromu

Aromatska komponenta: kiselo mlijeko, svježi sirevi, vrhnje, maslac

Stvaranje acetaldehida -BMK

- Treonin (amino kiselina)

treonin aldolaza

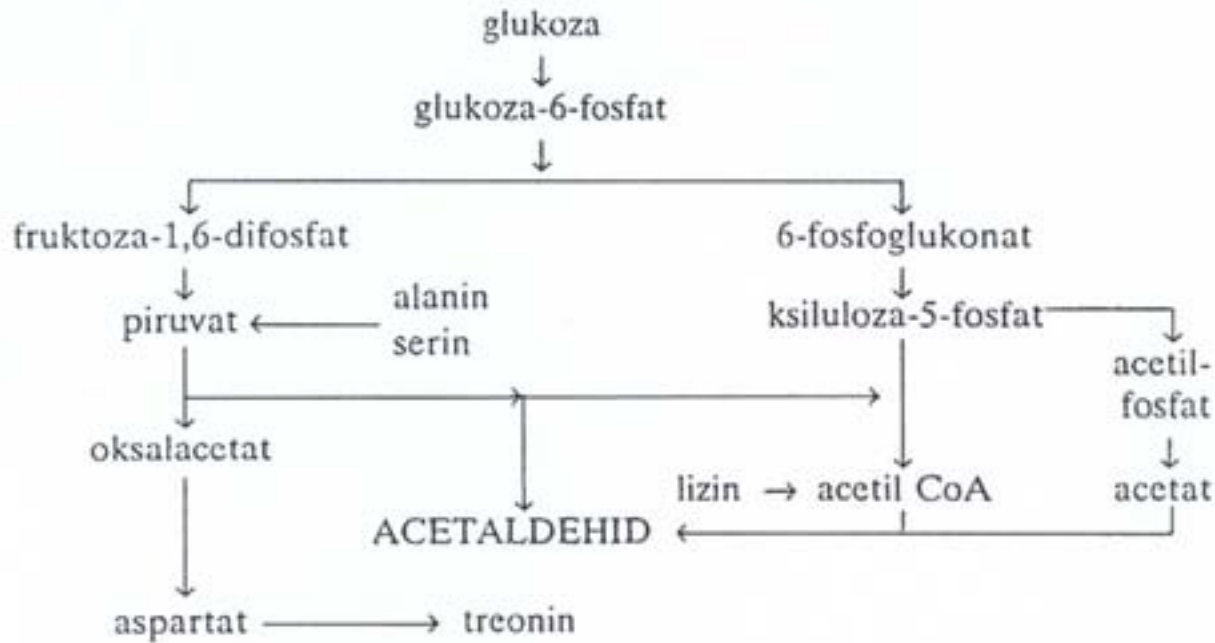

acetaldehid

- *Lactobacillus delbreukii* subsp. *bulgaricus*

JOGURT

Stvaranje acetaldehida -BMK

PUTOVI NASTAJANJA ACETALDEHIDA

NASTAJANJE KARBONILNIH SPOJEVA (PPM) VRENJEM MLIJEKA BAKTERIJAMA JOGURTNE KULTURE

Kulture	Acetaldehid	Aceton	Acetoin	Diacetil
<i>Streptococcus thermophilus</i>	1,0-8,3	0,2-5,2	1,5-7,0	0,1-13,0
<i>Lactobacillus delbrueckii ssp. bulgaricus</i>	1,4-12,2	0,3-3,2	tragovi-2,0	0,5-13,0
Mješovita kultura	2,0-41,0	1,3-4,0	2,2-5,7	0,4-0,9

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Egzopolisaharid (EPS)
- Forma EPS:
  - a) Kapsula priljubljena uz bakteriju
  - b) Labavo povezana uz bakterijsku stanicu
  - c) sluz

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Polisaharidi:
- Ramnoza, glukoza, galaktoza i glicerol – mezofilni organizmi.
- Glukoza, galaktoza + male količine fruktoze, manoze, arabinoze, ramnoze, ksiloze, N-acetilgalaktozamin (Pojedinačno ili u kombinaciji)- termofilni organizmi

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Primjer –viili-viskozno fermentirano mlijeko-Finska
- Kultura:
  - a) Mezofilni laktokoki- sluz
  - b) Laktokoki + leukonostok- aroma

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- **80. godine / termofilne viskozne jogurtne kulture**
- **Uloga:**
  - a) poboljšanje reoloških svojstava**
  - b) sprečavanje sinereze**
  - c) zamjena za stabilizatore u nekim vrstama jogurta**

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Egzopolisaharide (EPS) stvaraju sojevi:
Sc. thermophilus, *Lb. helveticus*, *Lb. sake*,
Lb. delbrueckii subsp. bulgaricus.
Bifidobacterium bifidum, *Bif. longum*, *Bif. infantis*
- *Lc.lactis subsp. cremoris*

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Polisaharidi čine mrežu na način da je bakterijska stanica filamentima povezana za proteine.

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Primjer: Jogurt

Tekstura jogurta proizvedenog s EPS kulturom = kompleksna interakcija između proteina, mliječne kiseline i EPS → = povoljan utjecaj na čvrstoću, glatkoću, viskozitet, stabilnost gela

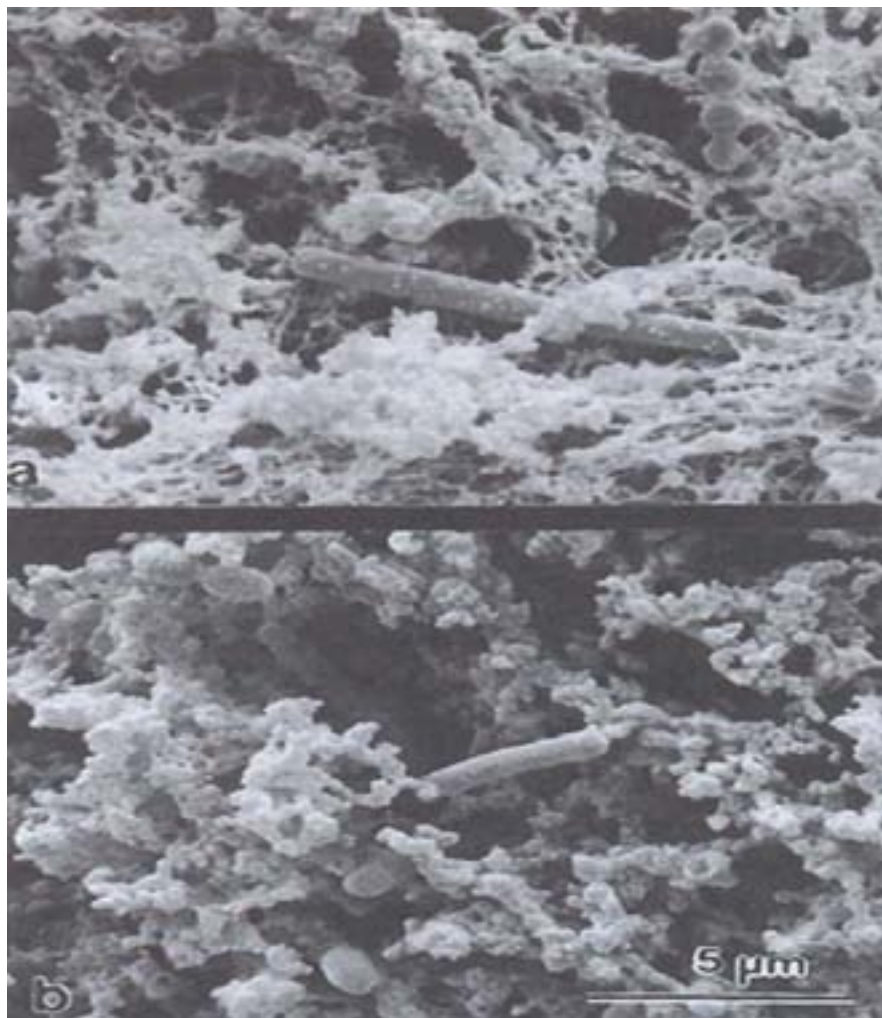
Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Primjer. Tekući jogurt

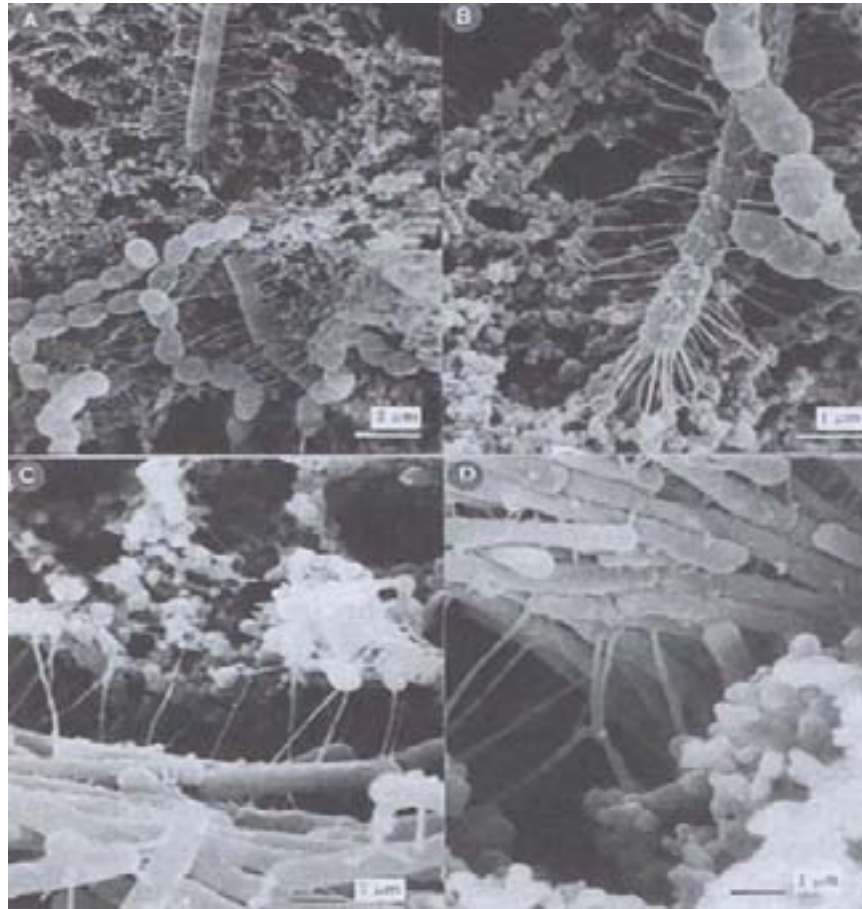
sposobnost stvaranja sluzi = glatka
tekstura, veća viskoznost, smanjena
sinereza, veća tolerantnost na mehaničku
trešnju

Okus u ustima pun, ugodan

Stvaranje egzopolisaharida –BMK -tekući jogurt a)sa, b) bez ESP

Stvaranje egzopolisaharida –BMK –jogurt *L. delbrueckii* subsp.*bulgaricus*

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

Sojevi s tzv. kapsulom(EPS) usporavaju difuziju mliječne kiseline iz stanice→ smanjeno stvaranje prekomjerne kiselosti fermentiranih mlijeka

Stvaranje egzopolisaharida -BMK

- Sojevi BMK+ EPS
- POVOLJAN FIZIOLOŠKI UČINAK NA ZDRAVLJE
- Nespecifično povećanje imuniteta domaćina
- Proizvodi: jogurt, kefir, viili

Alkoholna fermentacija

Alkoholna fermentacija

- BMK +kvasci
- Glukoza → etilni alkohol + CO₂
- Kvasci: Torula i/ili Candida
- Karakteristika: fermentacija laktoze
- Proizvodi: Kefir, Kumis

Alkoholna fermentacija

- Alkoholna fermentacija- ostala fermentirana mlijeka- **nepoželjna fermentacija**
- Pogreške:
  - a) Okus –voćni
  - b) Konzistencija -plinovita

Fermentacija djelovanjem plijesni

Fermentacija- plijesni

- *Geotrichum candidum* –skandinavska fermentirana mlijeka (Finska-viili)

Fermentacija- plijesni

- Nema dovoljno podataka
- Zna se:
- Lipoliza i metabolizam triacilglicerida
- Proteoliza kazeina
- Oksidacija mliječne kiseline

Fermentacija- plijesni

- Rezultat/posljedice u fermentiranom mlijeku:
- De-acidifikacijski učinak
- nastajanje kratko- lančanih MK → hidroliza → metil-ketoni = hlapivi spojevi-okus
- Nastajanje MK srednjeg lanca (C5-C12)
- Slaba proteoliza- tekstura, okus
- Zaštitna – patogeni mo.

Metabolizam proteina

BMK

Metabolizam proteina

- Malo slobodnih AK u mlijeku ~1 mg/L
- Slabi proteoliti ~1%
- Vlastiti proteolitički sustav enzima

Metabolizam proteina

- Peptidi različitih veličina, slobodne AK i njihove promjene tijekom fermentacije =fizikalna struktura fermentiranih mlijeka
- Oslobađanje AK- esencijalno za rast i razmnožavanje sojeva BMK
- Prekursori arome
- Nutritivno značenje

Metabolizam proteina

- Omjer proteolitičkih spojeva:
  - a) Proteinskim frakcijama u mlijeku
  - b) vrsti proteolitičkih enzima / karakteristika soja BMK
  - c) endopeptidaze i ekzopeptidaze / karakteristika soja

Metabolizam proteina

- Protein – endopeptidaze - (1 stupanj)→
- Polipeptidi – egzopolipeptidaze –
(2 stupanj)→amino kiseline

Metabolizam proteina-BMK

- Laktokoki:
- Stanično vezana:
  - **Proteinaza P** → kazein → oligopeptidi
- **Di- i tri peptidne permeaze** (transportni sustav)
- **Oligopeptidna permeaza**
- **Intracelularne peptidaze** → AK

Metabolizam proteina

- Laktobacili
- *L. delbrueckii* subsp. *bulgaricus* ← endopeptidaza
→ kazein → polipeptidi → *S. thermophilus*
← ekzopeptidaza → AK

L. acidophilus, *L. helveticus*

= Kazeolitičko djelovanje na određene kazeinske frakcije

- Gorki peptidi u jogurtu- *L. delbrueckii* subsp. *bulgaricus*

Metabolizam masti

BMK

Metabolizam masti

- Lipoliza – limitirana
- trigliceridi → lipaze → di- → lipaze → mono- → lipaze → masne kiseline + glicerol

Metabolizam masti

- Lipoliza:
- % masti- > kada je viši % masti
- Homogenizacija- > veća lipoliza
- Smanjenje ili povećanje MK u proizvodu ovisi o soju BMK/vrsti mlijeka

Metabolizam masti

- Primjer:
- *S. thermophilus* + *L. delbrueckii* subsp. *bulgaricus* + *L. acidophilus*; punomasni jogurt:
  - a) povećanje zasićenih MK i oleinske kiseline,
  - b) smanjenje linolne i linolenske MK
  - c) povećanje slobodnih MK

Metabolizam masti

- d) povećanje stearinske i oleinske kiseline u slobodnoj formi
- e) monogliceridi potpuno nestaju nakon fermentacije
- f) promjene kolesterola nisu statistički značajne
- g) visoka korelacija između ° kiselosti i razine slobodnih MK

Metabolizam masti

- Hlapive MK
- Povećanje razine:
  - a) soj BMK
  - b) vrsta mlijeka
  - c) trajanje/temp. inkubacije
  - d) temp. pasterizacije
  - e) starosti jogurta
  - f) količini citrata u mlijeku < citrata < HMK

Metabolizam masti

- Smatra se da su HMK posljedica djelovanja proteolitičkih enzima, a ne lipaza
- BMK nemaju “pravih” esteraza
- HMK = oksidativnom deaminacijom i dekarboksilacijom AK se razgrađuju u odgovarajuću HMK